

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

โครงการปรับปรุงที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิตในนาข้าว เป็นโครงการที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ในจังหวัดขอนแก่น ได้จัดทำขึ้นในปี พ.ศ. 2532 เพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับการทำการเกษตรส่วนใหญ่ในพื้นที่ของจังหวัดขอนแก่นที่ต้องอาศัยน้ำฝนทำการเกษตร โดยเฉพาะนาข้าวต้องประสบกับปัญหาภาวะฝนทิ้งช่วงหลังจากปักดำหรือระยะข้าวกำลังออกรวง ซึ่งทำให้ผลผลิตได้รับความเสียหายอยู่เป็นประจำ

สำหรับการทำนาข้าวของเกษตรกร นอกจากปัญหาภาวะฝนทิ้งช่วงแล้ว สภาพการผลิตส่วนใหญ่ของเกษตรกรยังคงใช้วิธีการเพาะปลูกแบบดั้งเดิมอยู่ทำให้ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ต่ำ การใช้เทคโนโลยีหรือวิทยาการสมัยใหม่มีน้อย การใช้ที่ดินนาข้าวและแรงงานในครัวเรือนยังไม่ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ เนื่องจากขาดแหล่งน้ำที่จะใช้ในการเพาะปลูก (ธ.ก.ส. จังหวัดขอนแก่น, 2532)

ดังนั้น เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรและแก้ไขปัญหาดังกล่าว ธ.ก.ส. ในจังหวัดขอนแก่น จึงได้จัดประชุมชี้แจงนโยบายการขุดบ่อน้ำเพื่อการเกษตรขึ้นซึ่งถือว่า เป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการในอันดับแรกก่อนจะส่งเสริมด้านอื่น ๆ แก่ลูกค้าโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เป็นการจัดหาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร โดยใช้แหล่งน้ำดังกล่าวบรรเทาความเดือดร้อนในระยะฝนทิ้งช่วง (2) เป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรทำการเกษตรผสมผสาน (3) เน้นให้เกษตรกรมีการใช้ที่ดินและแรงงานให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ และ (4) เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรในครัวเรือน (ธ.ก.ส. จังหวัดขอนแก่น, 2532)

ในการดำเนินงานตามรูปแบบการผลิตของโครงการ เกษตรกรที่ร่วมโครงการจะต้องมีการประกอบกิจกรรม

- 1) การทำนาข้าว ให้มีการทำนาแผนใหม่ โดยกำหนดให้ใช้พันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ 105 ปลูกในเนื้อที่ไม่น้อยกว่า 5 ไร่ เป็นข้าวนาปี
- 2) การปลูกพืชไร่ ให้มีการปลูกพืชไร่หลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวนาปี พืชไร่ที่ปลูกขึ้น

อยู่กับสภาพความเหมาะสมในแต่ละท้องที่ ได้แก่ ถั่วเหลือง ข้าวโพดหวาน ข้าวโพดฝักอ่อน แตงร้าน แตงโมและถั่วลิสง เป็นต้น

3) การปลูกไม้ผลพันธุ์ดี จะปลูกบนพื้นที่ขอบบ่อที่ปรับปรุงแล้วได้แก่ มะม่วง หรือมะขาม เป็นต้น

การผลิตตามโครงการ นอกจากที่กล่าวในข้อ 1,2,3 แล้วเกษตรกร อาจพิจารณา ปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์อย่างอื่นได้ตามความเหมาะสมโดยคำนึงถึงสภาพการผลิตและการตลาดด้วย
วิธีการดำเนินงาน ธ.ก.ส. ในจังหวัดขอนแก่นได้มีแนวทางการปฏิบัติงานตามโครงการ คือ

- 1) ประชาสัมพันธ์โครงการโดยการชี้แจงให้เกษตรกรรู้ และเข้าใจวัตถุประสงค์ของโครงการ
- 2) มีการคัดเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการขุดบ่อ
- 3) มีการคัดเลือกเกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการ
- 4) ธ.ก.ส.ขอนแก่นจะเป็นผู้ดำเนินงานสินเชื่อ ให้แก่เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ
- 5) จัดให้มีการฝึกอบรมเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ
- 6) ด้านการติดตามงานโครงการของเจ้าหน้าที่ ธ.ก.ส.

ผลการดำเนินงานโครงการจากการติดตามของคณะกรรมการบริหารโครงการ

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (2534 ค.) สรุปรายงานผลการดำเนินโครงการ ระบุว่าเกษตรกรเป้าหมายที่ได้รับการสนับสนุนสินเชื่อจากโครงการไปดำเนินงานแล้วทำให้พบกับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ดังนี้

1) การประชาสัมพันธ์ พนักงาน ธ.ก.ส. ประจำหน่วยอำเภอไม่ได้ประชาสัมพันธ์โครงการปรับปรุงที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิตให้ลูกค้าฟังโดยละเอียด โดยเฉพาะเกี่ยวกับการขุดบ่อของโครงการ

2) พนักงานสินเชื่อไม่มีเวลา เนื่องจากมีงานอย่างอื่นมาก และหน่วย ธ.ก.ส. อำเภอไม่ได้มอบหมายให้พนักงานสินเชื่อคนใดคนหนึ่งรับผิดชอบโดยตรง ตั้งแต่ขั้นตอนการประชุมชี้แจงนัดทำสัญญาเงินกู้ การร่วมตรวจรับบ่อ เป็นต้น และติดตามโครงการนี้ให้ประสบผลสำเร็จจนสิ้นสุดโครงการ จึงทำให้ขาดการติดตามงาน

3) ลักษณะและขนาดของบ่อโครงการใหญ่เกินไปและลงทุนมาก เกษตรกรไม่กล้าลงทุน

4) สภาพพื้นที่ไม่เหมาะสมในการชุดบ่อ เช่น พื้นที่อยู่ในที่ดอนหรือโครงสร้างของดินเป็นดินทราย

5) เกษตรกรไม่มีความมั่นใจในโครงการ เนื่องจากยังไม่มีตัวอย่างของโครงการที่ประสบผลสำเร็จ ให้เห็นเป็นตัวอย่าง

6) เมื่อดำเนินงานผ่านไปแล้วสภาพของขอบบ่อพังทลาย

7) บริษัทผู้รับเหมาชุดบ่อ ขาดความรับผิดชอบ เช่น ทิ้งงาน เครื่องมือไม่พร้อม หรือทำงานไม่เรียบร้อย

8) พนักงานบริษัทขาดความชำนาญ งานจึงไม่มีคุณภาพ

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้นทำให้ทราบว่า โครงการปรับปรุงที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิตในนาข้าว ยังไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากสาเหตุหรือปัญหาจากเจ้าหน้าที่ผู้เป็นเจ้าของโครงการ บริษัทผู้รับเหมาหรือตัวเกษตรกรลูกค้าเอง ที่มีส่วนสำคัญในการดำเนินโครงการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ การศึกษาความคิดเห็นของเกษตรกรกลุ่มลูกค้า ที่มีต่อโครงการปรับปรุงที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิตในนาข้าวครั้งนี้ คาดว่าผลของการศึกษาครั้งนี้ทำให้มีประโยชน์ที่จะสามารถนำไปชี้แนะในงานส่งเสริมการเกษตร และใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กให้เหมาะสมกับความต้องการของเกษตรกรต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา การดำเนินงานโครงการปรับปรุงที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิตในนาข้าวของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ในจังหวัดขอนแก่น ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ

- 1) สภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมบางประการของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ
- 2) การดำเนินงานของโครงการ ผลประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับ และปัญหาอุปสรรคจากการดำเนินงานตามโครงการ
- 3) ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการดำเนินงานตามโครงการ
- 4) เปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการดำเนินงานตามโครงการของเกษตรกรที่มีสภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมบางประการแตกต่างกัน

1.3 สมมติฐานในการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้มีสมมติฐานว่า เกษตรกรที่มี อายุ ระดับการศึกษา แรงงานประกอบอาชีพการเกษตร และขนาดพื้นที่ทำการเกษตร ที่แตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อโครงการปรับปรุงที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิตในนาข้าวไม่แตกต่างกันในเรื่องต่อไปนี้

- 1) การประชาสัมพันธ์โครงการ
- 2) การคัดเลือกพื้นที่ที่จะขุดบ่อน้ำ
- 3) การคัดเลือกเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ
- 4) การให้บริการสินเชื่อตามโครงการ
- 5) การฝึกอบรมเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ
- 6) การติดตามโครงการ

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาวิจัยเฉพาะเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการปรับปรุงที่ดิน เพื่อเพิ่มผลผลิตในนาข้าว ของจังหวัดขอนแก่นเท่านั้น เพราะเป็นผู้ซึ่งได้รับประโยชน์จากโครงการ โดยกำหนดขอบเขตของตัวแปรในการวิจัยไว้ ดังนี้

1) สภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครอบครัว จำนวนแรงงานในครอบครัว อาชีพหลัก อาชีพรอง รายได้ที่เป็นเงินสดจากการเกษตร การอพยพแรงงานในครอบครัว จำนวนพื้นที่ทำการเกษตร ความพอเพียงของการใช้น้ำประกอบอาชีพการเกษตร สัตว์เศรษฐกิจที่เลี้ยง ปัญหาในการประกอบอาชีพ ลักษณะดินของพื้นที่ และลักษณะของพื้นที่

2) ลักษณะการดำเนินโครงการปรับปรุงที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิตในนาข้าวได้ศึกษาถึง

(1) การประชาสัมพันธ์ ประกอบด้วยตัวแปรที่เกี่ยวกับการดำเนินงานของพนักงาน ธ.ก.ส. ได้แก่ ช่วงเวลาประชาสัมพันธ์ วิธีการประชาสัมพันธ์ สื่อที่ใช้ประชาสัมพันธ์ จำนวนครั้งที่มีการประชาสัมพันธ์ และเนื้อหาการประชาสัมพันธ์

(2) การคัดเลือกพื้นที่ที่จะขุดบ่อน้ำ ประกอบด้วยตัวแปรที่เกี่ยวกับโครงการ ได้แก่ การร่วมคัดเลือกพื้นที่จากพนักงาน ธ.ก.ส. หน่วยอำเภอ ลักษณะของพื้นที่ ชนิดดินของพื้นที่ หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่ วิธีการคัดเลือกพื้นที่และความเหมาะสมของพื้นที่ผ่านการคัดเลือก

(3) การคัดเลือกเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ ประกอบด้วยตัวแปรที่เกี่ยวกับโครงการ ได้แก่ ปีที่เกษตรกรเข้าร่วมโครงการ จำนวนของพื้นที่การเกษตรที่จะเข้าร่วมโครงการ วิธีการคัดเลือก หลักเกณฑ์การคัดเลือก และความเหมาะสมตามคุณสมบัติ

(4) การให้บริการสินเชื่อโครงการประกอบด้วย ตัวแปรที่เกี่ยวกับโครงการ ได้แก่ จำนวนเงินกู้ที่ให้ อัตราดอกเบี้ย หลักประกันเงินกู้ ระยะเวลาการชำระหนี้ วิธีจ่ายเงินกู้ การติดตามการใช้เงินกู้ และราคาค่าชดเชย

(5) การฝึกอบรมเกษตรกร ผู้เข้าร่วมโครงการ ประกอบด้วยตัวแปร ที่เกี่ยวกับโครงการ ได้แก่ ผู้จัดการอบรม เนื้อเรื่องการฝึกอบรม สื่อที่นำมาใช้ในการฝึกอบรม วิธีการฝึกอบรม ระยะเวลาการฝึกอบรม และจำนวนครั้งในการฝึกอบรม

(6) การติดตามการทำงานโครงการของพนักงาน ธ.ก.ส. ประกอบด้วยตัวแปรที่เกี่ยวกับพนักงาน ธ.ก.ส. ได้แก่การให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากบ่อน้ำ การติดตามการทำงานของเครื่องจักร การตรวจรับบ่อ และการแนะนำการปลูกพืช

3) ประโยชน์และปัญหาอุปสรรคจากโครงการปรับปรุงที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิตในนาข้าวได้ศึกษาถึง การใช้น้ำจากบ่อในการปลูกพืชฤดูแล้ง การใช้น้ำจากบ่อเพื่อการอุปโภคบริโภค การใช้น้ำในบ่อเลี้ยงปลา และการใช้พื้นที่ทำการเกษตร

4) ความคิดเห็นของเกษตรกรตามโครงการปรับปรุงที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิตในนาข้าว ได้ศึกษาถึงความคิดเห็นที่มีต่อ

(1) การประชาสัมพันธ์โครงการ

- เวลาประชาสัมพันธ์
- วิธีการประชาสัมพันธ์
- สื่อที่ใช้ประชาสัมพันธ์
- จำนวนครั้งที่ประชาสัมพันธ์
- เนื้อหาในการประชาสัมพันธ์

(2) การคัดเลือกพื้นที่ที่จะชุดบ่อน้ำ

- การร่วมคัดเลือกพื้นที่จากพนักงาน ธ.ก.ส.
- ลักษณะของพื้นที่
- ลักษณะดินของพื้นที่
- หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่

- วิธีการคัดเลือก
- ความเหมาะสมของพื้นที่ผ่านการคัดเลือก
- (3) การคัดเลือกเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ
 - ปีที่เข้าร่วมโครงการ
 - ขนาดของพื้นที่เกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการ
 - วิธีการคัดเลือก
 - หลักเกณฑ์การคัดเลือก
 - ความเหมาะสม
- (4) การให้บริการสินเชื่อของ โครงการ
 - จำนวนเงินกู้ที่ให้
 - อัตราดอกเบี้ย
 - หลักประกันเงินกู้
 - ระยะเวลาการชำระหนี้
 - วิธีจ่ายเงินกู้
 - การติดตามการใช้เงินกู้จากพนักงาน ธ.ก.ส.
 - ราคาค่าชุดบ่อ
- (5) การฝึกอบรมเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ
 - ผู้จัดการฝึกอบรม
 - เนื้อเรื่องการฝึกอบรม
 - สื่อที่ใช้ในการฝึกอบรม
 - วิธีการฝึกอบรม
 - ระยะเวลาฝึกอบรม
 - จำนวนครั้งที่ฝึกอบรม
- (6) การติดตามโครงการของพนักงาน ธ.ก.ส.
 - การให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากบ่อน้ำ
 - การติดตามการทำงานของเครื่องจักร
 - การตรวจรับบ่อน้ำ
 - การแนะนำการปลูกพืช

1.5 ข้อจำกัดในการวิจัย

การทำวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาข้อมูลจากเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ ระหว่างปี 2532-2535 แต่โครงการได้มีการดำเนินงานในปีต่อ ๆ มาด้วย และมีข้อจำกัดในการศึกษาครั้งนี้พอสรุปได้คือ

1) ข้อมูลข่าวสารการดำเนินงานเกี่ยวกับโครงการ โดยเฉพาะด้านผลการติดตามนิเทศ และการประเมินผลมีน้อย

2) การชี้แจงรายละเอียดบางประเด็นเกี่ยวกับโครงการเพื่อศึกษาเพิ่มเติมจากพนักงาน ธ.ก.ส. ไม่ค่อยชัดเจน เช่นรายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องจักรในการขุดบ่อน้ำที่มีหลาย ๆ บริษัท มาขึ้นทะเบียนรับชุดให้กับเกษตรกร ซึ่งมีราคาชุดต่อลูกบาศก์เมตรแตกต่างกัน

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

เกษตรกร หมายถึง เกษตรกรกลุ่มลูกค้า ธ.ก.ส. ที่เข้าร่วมทำกิจกรรมในโครงการปรับปรุงที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิตในนาข้าวจังหวัดขอนแก่น โดยกลุ่มลูกค้าเหล่านั้นต้องตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกัน รู้จักคุ้นเคยกันและรู้งานการเกษตรของกันและกัน ซึ่งกลุ่มลูกค้ากลุ่มหนึ่งต้องมีเกษตรกรตั้งแต่ 5 คนขึ้นไปสมัครใจรวมกลุ่มกัน โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะกู้เงินจาก ธ.ก.ส. เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายและค่าลงทุนในการประกอบอาชีพการเกษตร โดยใช้หลักประกันรับผิดชอบอย่างลูกหนี้ร่วมกัน หรือค้ำประกันซึ่งกันและกัน ซึ่งเกษตรกรกลุ่มลูกค้าเหล่านี้ ได้เข้าร่วมโครงการตั้งแต่ ปี 2532-2535 เท่านั้น

ความคิดเห็น หมายถึง การยอมรับในความจริง เรื่องใด เรื่องหนึ่งที่เกษตรกรมีต่อวิธีการดำเนินงานของ ธ.ก.ส. กับโครงการปรับปรุงที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิตในนาข้าว เท่านั้น

โครงการปรับปรุงที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิตในนาข้าว หมายถึง โครงการที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ในจังหวัดขอนแก่น จัดทำขึ้นเพื่อช่วยแก้ปัญหาภาวะฝนทิ้งช่วงและแก้ปัญหาขาดแคลนน้ำของเกษตรกรกลุ่มลูกค้า ธ.ก.ส. ขอนแก่น

บริษัท หมายถึง บริษัทรับเหมาขุดบ่อที่ได้ขึ้นทะเบียนรับจ้างขุดบ่อให้กับเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ

การประชาสัมพันธ์โครงการ หมายถึง การที่พนักงาน ธ.ก.ส. ทำการแพร่ข่าวสารรายละเอียดต่างๆ ของโครงการไปให้เกษตรกรกลุ่มลูกค้าทราบ

สินเชื่อ หมายถึง เงินทุนที่ได้รับการสนับสนุนจาก ธ.ก.ส. ให้เกษตรกรตามหลักเกณฑ์ และข้อตกลงของโครงการฯ เท่านั้น

พนักงาน หมายถึง พนักงาน ธ.ก.ส. จังหวัดขอนแก่น ที่ได้มีส่วนให้ความร่วมมือตาม โครงการปรับปรุงที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิตในนาข้าว

บ่อน้ำ หมายถึง บ่อที่ได้รับการสนับสนุนสินเชื่อจากโครงการปรับปรุงที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิต ในนาข้าวทำการขุด มีขนาด 15x40x3 เมตร

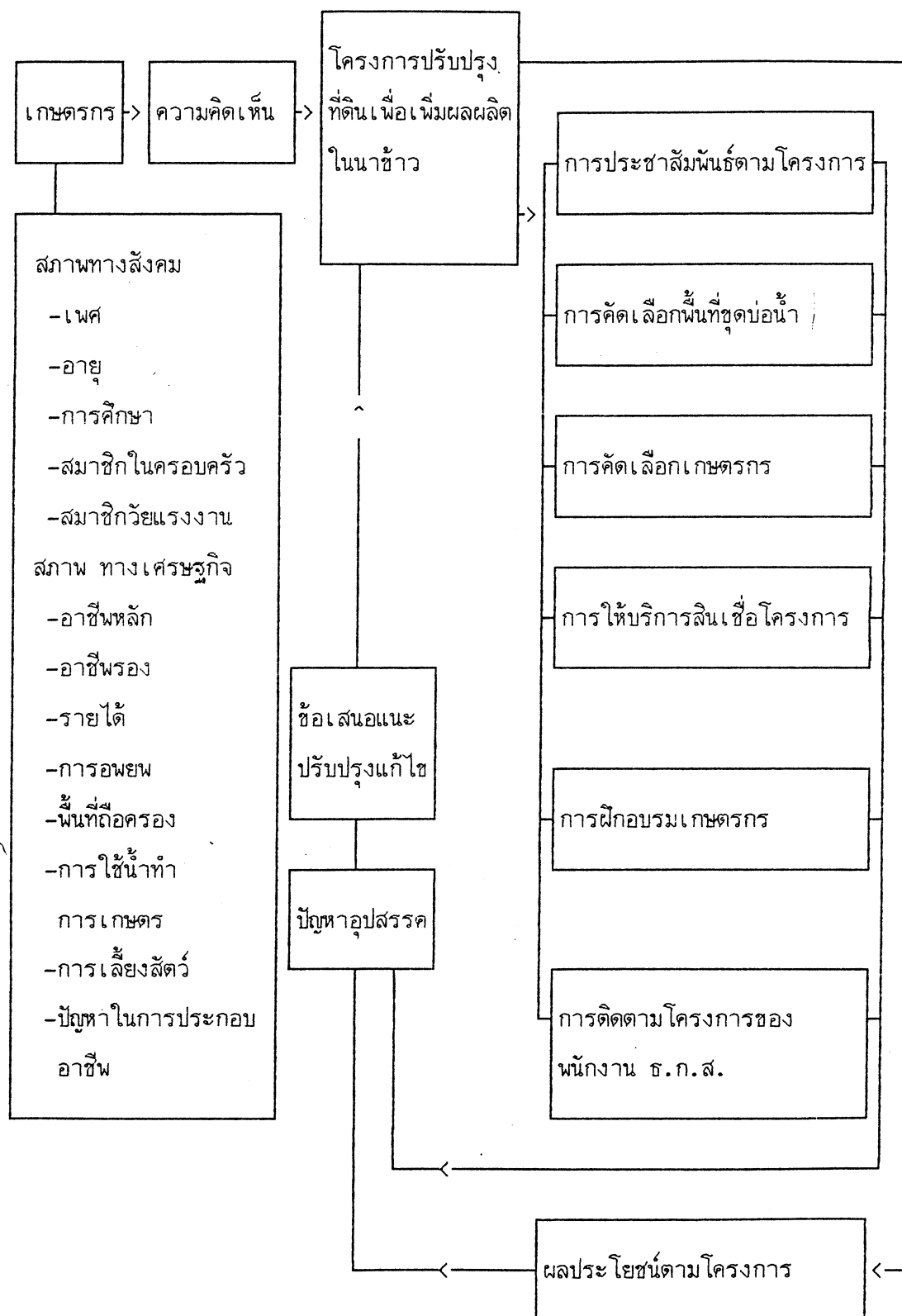
อาชีพหลัก หมายถึง กิจกรรมที่เกษตรกรใช้เวลาในการประกอบกิจกรรมมากที่สุดใน เวลาหนึ่งปี

แรงงาน หมายถึง บุคคลที่อยู่ในแต่ละครอบครัวของเกษตรกร ที่สามารถช่วยประกอบ อาชีพการเกษตร เป็นบุคคลที่อยู่ในวัยแรงงานและมีอายุระหว่าง 15-60 ปี

1.7 กรอบแนวความคิดในการศึกษา (Conceptual Framework)

ผู้ศึกษาได้เสนอถึงความคิดเห็นของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการปรับปรุงที่ดิน เพื่อเพิ่ม ผลผลิตในนาข้าวด้านต่างๆ ที่ได้ปฏิบัติจริงต่อโครงการดังนี้ คือการให้บริการสินเชื่อเกษตรกร การประกอบอาชีพการเกษตร การใช้ประโยชน์และปัญหาอุปสรรคจากบ่อน้ำทำการเกษตร และ ด้านอื่น ๆ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นตัวบ่งชี้ถึงความคิดเห็นของเกษตรกรต่อโครงการ ปรับปรุงที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิตในนาข้าว เพื่อให้ได้ผลเป็นไปตามที่ต้องการของวัตถุประสงค์ของ โครงการตามลักษณะของกิจกรรมนั้น ๆ

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถที่จะนำเอาผลการสรุปและแนวทางแก้ไข ไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ได้คือ

1) ทำให้ได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการเสนอแนะแนวทางพัฒนา ต่อโครงการปรับปรุงที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิตในนาข้าว ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จังหวัดขอนแก่น

2) ทำให้ทราบแนวทางพัฒนาบ่อน้ำที่เหมาะสมกับความต้องการของเกษตรกร พร้อมทั้งแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการเกษตรที่เหมาะสมสำหรับการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำขนาดเล็ก